

Jo Otten

Muizen en Demonen

Duistere verhalen over angst en vervreemding

Inhoud

Inleiding	5
Muizen.....	7
Moordenaar van God.....	20
De sprong	47
Biecht in de gevangenis.....	54
Demon: jaloezie	128
Nachtgezicht.....	133

Inleiding

Sommige boeken zijn oud, maar voelen niet oud aan. Niet omdat de taal modern klinkt, maar omdat de onrust die erin leeft nog altijd de onze is. Dat geldt in hoge mate voor deze verhalen van Jo Otten.

In *Muizen en demonen* draait het niet om grote avonturen of spectaculaire gebeurtenissen. De dreiging zit dichterbij. In een kamer. In een huwelijk. In een ziekenhuis. In een gedachte die niet meer weg wil. In jaloezie, angst, schuld, begeerte, verlatenheid, koortsige verbeelding en de verstikkende druk van het gewone leven. Otten schrijft over mensen die niet veilig in zichzelf wonen. Mensen voor wie de werkelijkheid elk moment kan kantelen. Juist daardoor komen deze verhalen verrassend dichtbij.

Wie bij literatuur uit de jaren dertig misschien afstand, plechtigheid of ouderwetse degelijkheid verwacht, zal hier iets anders aantreffen. Deze verhalen zijn vaak direct, intens en psychologisch scherp. Ze kruipen dicht op de huid. De personages worden niet van buitenaf beschreven, maar van binnenuit beleefd. Hun gedachten tolleren, hun angsten groeien, hun verlangen en wanhoop vervormen de wereld om hen heen. Een slaapkamer wordt een nachtmerrie. Een ziekenhuis een beklemmend universum. Een herinnering verandert in een kooi. Dat maakt Ottens werk opmerkelijk modern: hij laat zien hoe broos een mens is wanneer liefde, angst of verlies het innerlijk ontregelen.

Jo Otten was in zijn tijd geen onbekende naam, maar hij raakte later op de achtergrond. Dat is jammer, want deze verhalen verdienen het om opnieuw gelezen te worden.

Niet alleen als literair erfgoed, maar als levend proza. Otten schreef in een tijd die anders was dan de onze, maar hij schreef over ervaringen die tijdloos zijn. Jaloezie is niet verouderd. Eenzaamheid is niet verouderd. De behoefte om bemind, gezien en vastgehouden te worden evenmin. En ook de schaduwzijden daarvan - bezitsdrang, verwarring, obsessie, vervreemding - zijn van alle tijden.

Bij het lezen van deze bundel is het goed om te weten dat Otten niet bang is voor intensiteit. Zijn personages voelen zelden met mate. Zij denken door tot het uiterste, zij lijden hevig, zij overdrijven, fantaseren, ontsporen soms. Maar juist daarin schuilt de kracht van deze verhalen. Otten laat niet de keurige buitenkant van het bestaan zien, maar de innerlijke druk daaronder. Hij schrijft niet over wat mensen van zichzelf willen laten zien, maar over wat zij voor anderen verborgen proberen te houden.

Deze editie wil dat werk opnieuw toegankelijk maken voor de lezer. Niet door de verhalen glad te strijken of hun eigenheid weg te nemen, maar door ze opnieuw hoorbaar te maken. Wat u leest, is een wereld vol spanning, beklemming en psychologische onrust - een wereld die soms ver weg lijkt, en een ogenblik later opvallend dichtbij komt.

Lees deze verhalen dus niet als literaire curiositeiten uit een afgesloten verleden, maar als ontmoetingen met iets dat nog altijd rondwaart in de mens: angst, verlangen, schuld, liefde, verlies — en de vervreemding die ontstaat wanneer die krachten groter worden dan wijzelf.

Dat is de kracht van Jo Otten.

En dat is waarom deze verhalen opnieuw gelezen mogen worden.

Muizen

Al meer dan drie uur houden kleine handen de zware lantaarn in beweging, en toch gaan zij door. Het licht moet branden, zoals iedere nacht, heeft moeder gezegd, en daarom draaien zij voort, al dreigen uitputting en een niet langer te bedwingen slaap hen te overmannen. Juliette, de oudste, geeft het tempo aan, de twee anderen volgen. Twee omwentelingen per minuut, iedere omwenteling vier flikkeringen - zij heeft het vader zo vaak horen zeggen. Iedere vuurtoren, zei hij, heeft zijn eigen licht, zijn eigen flikkering, omdat de schepen op zee anders niet zouden weten van welke toren het sein uitgaat. Iedere vuurtoren heeft zijn eigen licht.

En nu ligt hij beneden, vader, één verdieping lager - en toch nog zo dicht mogelijk bij de lampen - in bed, bleek als een dode. Met witte handen op het witte laken ligt hij daar; moeder is bij hem, en zij, zijn kinderen, moeten de lantaarn in beweging houden, omdat het mechaniek stuk is. Met bevende handen heeft Matelot nog geprobeerd het op te winden, maar hij was te ziek, zo ziek, zo zwak dat het aandrijfrad hem uit de handen schoot. Met moeite hebben zij hem naar bed gebracht; hij verzette zich nog en riep wanhopig: 'De lampen, de lampen,' maar hij was al te zwak om werkelijk weerstand te bieden. Nu ligt hij beneden en moeder is bij hem; misschien is hij morgen dood. Vader sterft - hij was zo bleek, zo wanhopig waren zijn ogen - en zij, zijn Juliette, moet boven de wacht houden, moet zorgen dat de handen niet verslappen en de

lantaarn in beweging blijft.

Zij duwen de zware bak in het rond, krampachtig klemmen kleine handen zich om de ronde rand, die nauwelijks houvast biedt. Toch moeten zij volhouden; het licht moet blijven branden, de zeeman moet gewaarschuwd worden, al is het werk te zwaar en vecht kleine Guy verbeteren tegen de slaap, terwijl Petit Matelot bijna neervalt van vermoeidheid. Het zijn nog maar kinderen, denkt Juliette, maar ook zijzelf is nog een kind; vader spreekt altijd tot haar alsof zij volwassen is, maar zij zit pas in de vierde klas en het grote leven ligt nog ver, ginds over het water, buiten het eiland. Toch wil zij niet weg; altijd zal zij bij vader blijven en ook bij moeder, die nu bij hem is. Altijd zal zij bij vader blijven, denkt zij, terwijl haar handen werktuiglijk voortduwen en haar ogen nagaan of er nog genoeg olie in de lampen is. Zonder hem leven kan zij niet, maar nu, nu sterft hij misschien en zij moet boven blijven bij het licht. Het was zijn wil dat de lampen zouden branden, en daarom zullen zij branden de hele nacht. Zij zal volhouden, zij drieën zullen volhouden; morgen zal de zon schijnen, morgen zullen zij slapen.

Langs de ruiten giert de wind; het is stormweer en de mensen op zee hebben een kwade nacht. Maar moeilijk is ook de nacht van de drie kinderen, die hoog in de vuurtoren de lantaarn draaiend houden. Petit Matelot kan bijna niet meer; zijn handen zijn rood, zijn ogen verblind door het licht dat de lenzen regelmatig over zee werpen. Twee wentelingen, acht flikkeringen - Juliette geeft het tempo aan - maar hij weet niets van wenteling of flikke-

ring, hij draait alleen maar en hij is zo moe dat alles dof wordt in zijn kleine hoofd. Vanmiddag heeft Juliette hem nog voorgelezen uit een prentenboek. Daarin kwam een olifant voor die alles precies eender als de mensen wilde doen. Hij ging naar de stad, liet zich aankleden als een heer, zette een rond zwart hoedje op en at taartjes in een taartjeswinkel; daarna kocht hij allerlei mooie dingen in grote winkels, clowns en harlekijnen, zeker voor zijn kinderen, en een fles parfum, zeker voor zijn vrouw, en ten slotte liet hij zich wel een half uur lang in de lift van een groot magazijn van boven naar beneden en van beneden naar boven brengen. Dat vond hij zo plezierig dat hij er niet uit wilde, zodat alle mensen moesten wachten en men tenslotte de chef erbij haalde om hem eruit te krijgen. De olifant ziet Petit Matelot voortdurend voor zich; de lift gaat op en neer, van boven naar beneden en weer omhoog... als het mechaniek maar niet breekt, de olifant is zo zwaar. Heen en weer gaat de lift met de olifant met het bolhoedje; in zijn kleine, moede hoofd gaat ook alles heen en weer. Naar boven, naar beneden - straks breekt het mechaniek. Wat er in de toren gebroken is, heeft hij niet goed begrepen. Vader was zo bleek en hulpeloos, en moeder zei dat hij niet naar bed kon en dat hij mee moest helpen de lantaarn draaien. Straks is moeder nog boven geweest en heeft hun ieder wat te drinken gegeven, maar direct is zij weer naar vader gegaan; ook moeder was bleek en keek zo ernstig, zo ernstig. Het moet heel erg zijn wat er met vader is gebeurd, maar hij is zo slaperig en moe, en de olifant gaat maar op en neer in de glazen kooi die nu ook in het rond schijnt te draaien. Waarom

doet hij dat, die olifant, waarom flikkert alles, waarom is er zo veel licht? Petit Matelot leunt voorover; bijna rust zijn hoofd op de rood gezwollen handen die maar voortduwen, steeds voortduwen. Vader, vader, denkt hij, er is iets met vader niet in orde, maar de olifant is zo onrustig en de lift draait zo snel in het rond dat hij niet aan alles tegelijk kan denken; hij heeft zo'n slaap, hij is zo moe. Hij zou nu willen liggen in het kleine, smalle bed onder het ronde patrijspoortje, maar de olifant schijnt het niet te willen. Op Petit Matelot richt hij zijn slurf en opeens spuit er een dikke straal vloeistof uit. Het is olie, vette olie - Juliette vult de lampen bij. 'Kom, kleine, nog even volhouden, de lampen moeten branden, altijd moeten de lampen branden...' Wat een wind, wat een storm; de olifant en zijn lift worden weggeslingerd in de lucht, zij vallen in zee, help, help...

Petit Matelot schrikt op. De lampen moeten branden, altijd moeten de lampen branden, maar de slaap is te machtig en naast de lantaarn zinkt een kinderlichaam op de grond. Op de houten vloer slaapt Petit Matelot, terwijl Juliette en Guy het licht in beweging houden, want een vuurtoren moet de hele nacht zijn sein zenden over zee. Iedere vuurtoren heeft zijn eigen licht.

In de cilindervormige ruimte beneden brandt een kleine lamp, die brokken schaduw werpt op de houten vloer. De lamp staat op het nachtkastje en ernaast ligt Matelot. Het licht breekt op zijn witte neus, op de jukbeenderen die dreigend naar buiten treden, op de vertrokken, smalle mond. Daar ligt hij dicht bij de dood, want hij voelt dat het knagen zo hevig is geworden dat

zijn hersenen het niet meer kunnen verdragen. Wanneer is het begonnen, wanneer voelde hij voor het eerst de schaar die in het weefsel knipte, wanneer kwamen de spitsmuizen aan de stukken knagen? Langzaam malen de fijne tanden, de spitse snoeten woelen in de weke hersenmassa... De muizen knagen. Het is niet uit te houden, dat knagen; het is niet te verdragen, want er is geen pauze. Eénmaal zijn zij begonnen in zijn hoofd te vreten, en sinds die dag is er geen pardon. Nooit alleen zijn, altijd die beesten voelen werken in je schedel en er niet over kunnen spreken, want iedereen zou hem voor gek hebben gehouden, ook Martine. Nee, zij heeft het niet begrepen; zij is een meisje van het land, zij kan niet geloven aan hersenmuizen. Maar ze vreten, ze vreten gestadig door en het duurt al jaren, en nooit heeft hij erover kunnen spreken. Altijd heeft hij zijn plicht gedaan, het klokwerk opgewonden, de lampen gevuld, de seinen bediend, maar het was moeilijk, soms heel moeilijk, om de aanwezigheid van de muizen niet te verraden. Zijn handen moest hij dwingen niet te beven, zijn ogen moesten hun oude glans behouden. Hij was toch Matelot, de jonge, blonde vuurtorenwachter, wiens sterke armen reeds menig eilandbewoner hadden geholpen. Matelot wist altijd raad, was bereid ieder bij te staan met zijn verstand en met zijn kracht, maar sinds de muizen in zijn hersenschors zijn gaan knagen is alles anders geworden. Men heeft hem gelaten in de toren, want nog altijd was hij goed voor zijn werk, maar men vond hem vreemd en eenzelve, en dat was hij ook geworden, ofschoon hij het niet wilde. Hij had willen zijn als vroeger, toen alle vrouwen bewonderend naar

hem keken, als vroeger, toen hij Martine met één oogopslag voorgoed had gewonnen. Het is niet meer als vroeger; de muizen knagen, mijn God, de muizen knagen, en in de slapeloze nachten vermengt hun geknaag zich met het geluid van de golven en van de wind die langs de toren raast. Dan ligt hij stil in bed en weet Martine bij de lampen, is er zeker van dat de kinderen slapen, terwijl hijzelf wakker ligt. Zij hebben het niet begrepen, Martine niet en ook de dokter niet. Die mompelde iets van hoofdpijn en neuralgische pijnen, maar het zijn de muizen en niemand wil het geloven. Juliette misschien zou het hebben geloofd, maar zij is nog een kind, zij zou het griezelig hebben gevonden. Zij is nog een kind, zijn liefste kind, zij begrijpt hem, zij heeft hem lief, maar ook tegen haar kon hij niet spreken van de muizen die zo pijnlijk knagen.

Het is niet uit te houden; de pijn, de schrijnende, knagende pijn gaat de menselijke kracht te boven. Martine weet het niet, haar ogen zijn rood van het huilen; zij kan zonder mij niet leven. Ik zal sterven, misschien nog deze nacht, want ze knagen, ze knagen door en ik ben zo zwak en ik weet niet wat ik doen moet. Op haar tenen gaat mijn lieve Martine door de kamer, zij helpt mij, legt koude doeken op mijn voorhoofd, maar waar zijn de kinderen en branden de lampen wel en draait het licht? De kinderen zijn boven, ik heb het begrepen... het mechaniek is stuk, ik heb het gebroken, mijn handen beefden, de muizen knaagden te sterk. De kinderen zijn boven, hun kleine handen houden de lichtbak in beweging, en buiten giert de wind; de storm steekt op. Een zeeman moet kunnen vertrouwen op de lichten van de kust en de kinderen

boven, mijn kinderen, zijn nu vuurtorenwachters die hun dienst verrichten. Hier lig ik, het is donker, alleen het nachtlampje brandt, en zij, mijn vrouw, is roerend lief, maar zij heeft nooit iets van mij begrepen; voor haar ben ik de blonde Matelot gebleven, de sterke, jonge vuurtorenwachter. Zij voelt het geknaag van de muizen niet. Ik ben een oude man, mijn hoofd is bijna leeggevreten; de laatste resten worden aangeknaagd en als ik eenmaal leeg ben, zullen zij mij dragen naar het kerkhof van Locmaria. Zij zullen bidden op mijn graf, Martine en de kinderen zullen iedere zondag komen, maar van de muizen zal niemand weten. Het is niet uit te houden, dat geknaag; geen mens kan zo'n pijn verdragen, en toch wil ik blijven leven, ik wil niet sterven. Laat ze maar knagen en wegvreten ieder stukje van mijn hoofd, maar ik wil blijven bij Juliette, bij Guy, bij de kleine Matelot en bij Martine. Ik houd van haar, zij is aanhankelijk als een dier, ik ben gewend aan haar warmte, maar zij weet niets van mij af, niets van mij en Juliette. Met Martine kan ik niet lopen langs de velden en spreken van duizend dingen, maar met Juliette ging ik telkens een andere, wijde wereld binnen. Opgesloten zijn in een buis - de vuurtoren is een buis - is benauwend en belemmert de uiting van gevoelens en gedachten. Die hopen zich op, broeien onder huid en schedel; zij branden en willen naar buiten, maar een vuurtorenwachter zit altijd in de nauwe buis en ademt altijd dezelfde lucht. Hoe heerlijk waren de dagen dat wij de toren verlieten; open lag het eiland in de goede zon en gedachten en gevoelens werden los en licht. Wij liepen langs het rijpende koren en waren gelukkig. Juliette, mijn liefste kind, mijn kleine,

dappere dochter en kameraad, die mij zo goed begreep en altijd voor mij zorgde... haar glimlach, de streling van haar handen, haar vlucht als een vogel aan mijn borst... Dan moest ik verhalen vertellen, verhalen voor volwassenen bestemd, maar zij begreep ze, zoals zij alles van mij begreep. Waar is zij nu, waarom bleef zij niet bij mij... het kan niet, de lampen moeten branden, de twee kleinen kunnen de lichtbak niet alleen in beweging houden. De storm steekt op; hoeveel vogels zullen zich vannacht te pletter vliegen? Morgen zullen zij bloedend liggen op de stenen voet van de toren, en ik zal ze in zee moeten gooien, hun laatste graf... Ik zal het niet meer kunnen; de muizen knagen te hevig. Geef mij wat te drinken, mijn hand kan ik niet meer opheffen, de schaduwen vlekken dreigend aan de wand en ik ben alleen, geheel alleen. Martine zit bij mij en kijkt me aan met haar trouwe ogen, maar Juliette is boven en zij duwt de lantaarn, de twee kleinen duwen mee. Hun handen verstijven van de kou; kinderen kunnen zulk zwaar werk niet verrichten. Martine, laat ze ophouden, laat ze toch ophouden, het gaat niet langer, de kinderen kunnen het niet. Maar de tong weigert dienst, het is de schuld van de muizen. En toch wil ik niet sterven; nog eenmaal wil ik met Juliette de lampen vullen, nog eenmaal wil ik met haar lopen door de velden, in de zon, en dan, dan zal alles weer goed zijn. Ik wil niet sterven, ik wil niet liggen op het koude kerkhof bij de rotsen, ik wil blijven bij Martine en de kinderen... Maar het waait zo en het licht flakkert onrustig en het geknaag wordt scherper, schrijnender; zij vreten aan mijn hersenen, zij vreten aan mijn hart. Spitsmuizen hebben geen mede-